

Bouwsteen ‘Nederlands als sociaal fenomeen’ – een voorbeeld ter inspiratie

Vooraf

In lijn met hun voorstel voor een nieuwe leerdoelenkaart voor het schoolvak geven de Meesterschapsteams Nederlands hierbij een schets van een mogelijke bouwsteen. We hebben gekozen voor ‘Nederlands als sociaal fenomeen’: een uitwerking dus van een van de perspectieven die volgens de meesterschapsteams in het schoolvak tot zijn recht zou moeten komen. Deze kenniscomponent is onlosmakelijk verbonden met twee andere componenten uit de leerdoelenkaart: de taalvaardigheden en brede vaardigheden. Dat betekent dat kennis en vaardigheden in de bouwsteen geïntegreerd moeten worden.

Het gaat hier dus om een schetsmatig voorbeeld ter inspiratie bij het denken en ontwerpen van bouwstenen, waarin kennis, taalvaardigheden, brede vaardigheden en attitude nauw samenhangen. Belangrijk uitgangspunt is daarbij dat door deze verbinding er geen sprake hoeft te zijn van een grote beslag op tijd dan nu het geval is omdat de componenten in elkaar schuiven.

We presenteren in deze schets twee van de vier fasen: het beginpunt en het eindpunt van de beoogde doorlopende leerlijn. Deze aanzet lijkt genoeg om de principes en contouren van de benadering van het schoolvak door de meesterschapsteams te illustreren. In de hier weggelaten tussenliggende fasen 2 en 3 is het idee dat de basis die in fase 1 gelegd wordt, geleidelijk aan, en rekening houdend met de relevantie binnen het schooltype, verder verbreed en verdiept wordt in de richting van wat in fase 4 is beschreven.

We beperken ons hier tot een schematische weergave, die verder dient te worden uitgedacht en uitgeschreven om nog meer tot de verbeelding te spreken: in dit stadium zijn details in de uitwerking (zoals nadere en betere invulling van inhouden en de fasering) minder belangrijk dan de hoofdlijn, die de denkrichting aangeeft. De bedoeling is om uiteindelijk op deze wijze alle kennisperspectieven, taalvaardigheden en brede vaardigheden in bouwstenen uit te werken, met elkaar te verbinden, en ze te koppelen aan de Grote Opdrachten en beschikbaar lesmateriaal.

De Meesterschapsteams Nederlands, 5 december 2018

Leeswijzer

In de eerste twee kolommen zijn onder kennis alle ‘inhoudsblokjes’ van het perspectief ‘Nederlands als sociaal fenomeen’ weergegeven, en daaronder de taalvaardigheden en brede vaardigheden zoals in de voorgestelde, nieuwe leerdoelenkaart. In de tweede kolom worden de leerdoelen per inhoudsblokje omschreven voor de genoemde fase. In de derde kolom wordt verwezen naar de Grote Opdrachten waarmee deze vakinhouden zijn verbonden. In een vierde kolom kan worden aangeduid welk bestaand lesmateriaal past bij deze inhouden. Er is immers al het een en ander voorhanden. Voor de zekerheid ook hier nogmaals de kanttekening dat de invulling van deze tabel niet meer beoogt te zijn dan een denkrichting ter inspiratie. Verdere uitwerking is nodig.

FASE 1 (po)		Bouwsteen: Nederlands als sociaal fenomeen: <i>Leerlingen doen kennis, vaardigheden en inzichten op rond het gebruik van de Nederlandse taal in relatie tot een sociale context. Ze worden hiermee sociaal bewuster geletterd.</i>	Grote Opdracht	Verwijzingen naar lesmateriaal
Kennis	Taal, imago en relatie	Leerlingen ontdekken dat er een verband is tussen de taal die je gebruikt, en het beeld dat je daarmee van jezelf schetst of dat een ander van je krijgt (je kunt je uitspraak, je manier van spreken, of bepaalde woorden gebruiken om stoer, bang, verliefd, serieus over te komen)	4	
	Taal en macht	Leerlingen ontdekken dat je met taal ook mensen kunt sturen (tekstdoelen: informeren, instrueren, overtuigen, amuseren), en dat de toon van je taal belangrijk is voor de effectiviteit van je boodschap (er is bijvoorbeeld een verschil tussen beleefde en bevelende taal)	4, 6, 7	
	Taalvariatie en meertaligheid	Leerlingen ontdekken dat mensen verschillende talen spreken, en verschillende varianten van een taal (accent, formeel/informeel, regionaal, dialect) en dat je hier keuzes in kunt maken, die samenhangen met de context (thuis, op school, op de sportclub). Thuis praat je anders dan op school, of op het sportveld. Sommige medeleerlingen hebben een andere moedertaal.	3, 4, 7	
	Genretheorie en moderne retorica	Leerlingen maken kennis met verschillende genres en concrete teksttypen (als sociaal geaccepteerde standaardvormen van communicatie). Een gebeurtenis wordt in een nieuwsbericht van het jeugdjournaal anders verteld dan thuis aan de ontbijttafel. Als je verliefd bent kun je daarover een gedicht maken, of een brief schrijven, of iemand rechtstreeks aanspreken.	4, 7	
	Taalnorm en creativiteit	Leerlingen maken kennis met taalnormen (spelling, woordkeuze, woordvolgorde), en ontdekken dat er soms een verschil is tussen wat je zelf vindt (taalgevoel), wat andere leerlingen vinden (taalwerkelijkheid) en hoe het officieel hoort (taalnorm). Ze leren hoe je sommige dingen kunt opzoeken (bijvoorbeeld woorden in een woordenboek). Ze reflecteren op het belang van taalnormen in verschillende sociale contexten (thuis, op school), en ze verkennen hun creatieve mogelijkheden binnen die norm (je kunt vaak dingen op verschillende manieren zeggen of schrijven).	4, 7	
	Literatuur in maatschappelijke context	Leerlingen maken kennis met verschillende rollen die talige fictie in de samenleving kan vervullen. Ter versterking van saamhorigheid en viering van feesten (gedichten met Sinterklaas, liedjes met Kerst, het schrijven/lezen/beluisteren van verhalen of gedichten bij speciale gelegenheden, zoals 5 mei; samen zingen van het volkslied), maar ook ter verwerking van ingrijpende gebeurtenissen in de persoonlijke sfeer of in de samenleving (rampspoed, rouw).	6, 7, 8	

	Canonisering	Leerlingen ontdekken dat het aanbod van fictie varieert al naar gelang de aanbieder en zijn bedoelingen (de bibliotheek, de schoolbibliotheek, boekhandel, internet). Ze maken kennis met leesbevorderingsactiviteiten (kinderboekenweek, boekenprijzen).	6, 7	
	Literaire normen en conventies	Leerlingen maken op speelse wijze kennis met conventies van eenvoudige gedichten en verhalen: zoals kinderversjes, Sinterklaasliedjes en -gedichten, sprookjes, moppen, raadsels, fabels en dierenverhalen.	4, 6, 7, 8	
	Het literaire bedrijf	Leerlingen maken kennis met verschillende facetten van boeken als product (bijvoorbeeld door samen bundel te maken met verhaaltjes), ze leren de functie kennen van de (school)bibliotheek, en ze komen in aanraking met schrijvers die school bezoeken.	6, 7	
Taal-vaardigheden	Lezen	Door met anderen (medeleerlingen) te praten over boeken en andere teksten leren leerlingen hoe teksten verband houden met sociale contexten. Hiermee kunnen ze niet alleen een leesmotivatie ontwikkelen, maar ook een bewustzijn van de verschillende perspectieven die teksten kunnen oproepen.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	
	Schrijven	Leerlingen leren hoe je bij het schrijven rekening kunt houden met je publiek. Ze leren hoe ze hun kennis over taal en macht en taal en effect kunnen inzetten om een tekstdoel te bereiken. Ze leren ook hoe zij op creatieve wijze meerdere mogelijkheden kunnen gebruiken binnen de taalnorm.	1, 2, 3, 4, 7	
	Spoken en luisteren	Leerlingen leren hoe ze hun kennis over het effect van uitspraak en manier van spreken kunnen inzetten om een bepaald effect te bewerkstelligen. Ze leren ook hoe ze de bedoelde effecten van andere sprekers kunnen herkennen.	1, 2, 3, 4, 7	
Brede vaardigheden	Informatievaardigheid	Doordat leerlingen bedoelde effecten van sprekers en schrijvers leren herkennen, leren ze ook om informatie te onderscheiden van retoriek. Op deze wijze kunnen zij de inhoud van gesproken en geschreven teksten beter beoordelen.	4, 5, 7	
	Onderzoeksvaardigheid	Doordat leerlingen bepaalde kennis opdoen door observerend leren, worden zij geprikkeld om door goed te lezen of luisteren steeds meer ontdekkingen te doen over regelmatigheden en bijzonderheden in taal en taalgebruik.	1, 2, 3, 7	
	Oordeelsvorming	Wanneer leerlingen ontdekken wat de effecten zijn van taalgebruik, en dat er verschillen kunnen zijn in oordelen (taalgevoel, taalwerkelijkheid, taalnorm), dan biedt dit hun aanknopingspunten om hier met elkaar over in gesprek te gaan, en hun eigen oordelen te onderbouwen (bijvoorbeeld door autoriteit te vergelijken met frequentie).	1, 5	
	Metacognitieve vaardigheid	Leerlingen raken zich bewust van allerlei effecten van hun eigen taalgebruik waaronder afwijkingen van de norm (taalfouten), en de signalen die zij hiermee verspreiden. Zij kunnen die effecten daardoor ook bewust controleren.	1, 2	
Complexiteit	Concreet, nabij (thuis, school), klein van omvang, gericht op (eenvoudige communicatie met) de ander			

FASE 4 (vo bb)		Bouwsteen: Nederlands als sociaal fenomeen	Grote Opdracht	Verwijzingen naar lesmateriaal
Kennis	Taal, imago en relatie	<p>Leerlingen hebben inzicht in de effecten van (bewuste of onbewuste) taalkeuzes (zowel op woord-, zins- als tekstniveau) in de sociale interactie. Daaronder vallen effecten op de representatie van het zelfbeeld van de zender, van het beeld van de ontvanger(s), en van het beeld van anderen. Ze zien ook hoe op deze manier sociale relaties tussen zender en ontvanger worden vormgegeven.</p> <p>Leerlingen kunnen deze taalkeuzes en hun effecten in hun eigen taalgebruik en dat van anderen identificeren, analyseren en beoordelen. Ze zijn tevens in staat om zelf bewust die taalkeuzes in te zetten om bepaalde effecten te bewerkstelligen.</p>	1, 2, 3, 4, 6	
	Taal en macht	<p>Leerlingen hebben inzicht in de wijze waarop met talige middelen verschillende soorten machtsrelaties worden gecreëerd, in stand gehouden of aangevochten. Ze kunnen deze talige middelen en hun effecten in hun eigen taalgebruik en in dat van anderen identificeren, analyseren en beoordelen.</p>	1, 2, 3, 4, 6, 7	
	Taalvariatie en meertaligheid	<p>Leerlingen kunnen systematische verschillen tussen taalvarianten herkennen en duiden op klank-, woord- en woordvolgordeniveau, ook in historisch perspectief. Ze hebben een basiskennis van een aantal belangrijke taalveranderingen in het Nederlands (bv. het verdwijnen van naamvallen, ontwikkelingen in sterke werkwoorden, woordgeslachten). Ze kennen een aantal bronnen waarmee ze onderzoek kunnen doen naar taalvariatie (bijvoorbeeld tekstcorpora), en ze hebben enige ervaring of oefening met een dergelijk onderzoek gehad. Ze hebben enige kennis van de gevolgen van taalcontact (zoals overname van taalkenmerken, pidginisering, creolisering), en kunnen hier beredeneerde oordelen over vormen. Leerlingen kunnen hierover ook een constructieve discussie voeren (waarbij niet alleen sprake is van gevoelsmatige veroordeling).</p>	2, 3, 8	
	Genretheorie en moderne retorica	<p>Leerlingen hebben kennis van verschillende genres van teksten en de belangrijkste genreconventies die daarmee samenhangen. Ze zijn in staat om de genrekenmerken van teksten te identificeren, analyseren en beoordelen. Ze kunnen de conventies van verschillende genres zelf toepassen in mondeling en schriftelijk taalgebruik en daarbij in het bijzonder betogen van anderen interpreteren, analyseren en beoordelen en zelf een deugdelijk en overtuigend betoog produceren.</p>	1, 2, 3, 4	
	Taalnorm en creativiteit	<p>Leerlingen hebben een gedegen kennis van de officiële taalnorm (op het gebied van spelling, uitspraak, woordvorm en woordvolgorde). Ze zijn in staat om zelf relevante</p>	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8	

		linguïstische bronnen hiervoor te raadplegen (in elk geval de taaladviezen van de Taalunie en gangbare woordenboeken), en kunnen bij verschillen of onduidelijkheden in of tussen adviezen een beredeneerde keuze maken. Ze kunnen binnen die norm hun creatieve mogelijkheden benutten, en bewust (bijvoorbeeld met het oog op een bepaald effect) op creatieve wijze van die norm afwijken.		
	Literatuur in maatschappelijke context	Leerlingen kunnen literatuur interpreteren in de maatschappelijke context: als spiegel van de samenleving waarin die literatuur ontstaat, maar ook als reactie op of factor in ontwikkelingen in de maatschappij in een historisch perspectief. Leerlingen hebben kennis van de interculturele benadering (identiteiten, representatie) en ideologiekritische benadering van literatuur (gender en ras bijv.) van literatuur, a.d.h.v. (deels) gelezen literaire werken.	3, 6, 7, 8	
	Canonisering	Leerlingen hebben kennis van de Nederlandse literaire canon(s), van de wijze waarop een canon tot stand komt, functioneert en verandert binnen de Nederlandse samenleving. Ze kunnen deze aspecten van de canon (samenstelling, totstandkoming, functie en dynamiek) verklaren vanuit een sociaal en historisch perspectief (nationale identiteit) en beoordelen a.d.h.v. (deels) gelezen literaire werken.	3, 6, 8	
	Literaire normen en conventies	Leerlingen kunnen de normen en conventies van verschillende literaire genres en media herkennen en interpreteren, mede vanuit historisch perspectief. Zij kennen verschillende opvattingen over de inzet en waarde ervan (poëtica's, afbakening van literatuur) en kunnen deze interpreteren a.d.h.v. (deels) gelezen literaire werken.	6, 7, 8	
	Het literaire bedrijf	Leerlingen hebben kennis van de verschillende aspecten van het literaire bedrijf en kunnen het samenspel ertussen analyseren: de rollen van auteur, uitgeverij, boekhandel en bibliotheek, promotie, media, kritiek en wetenschap. In de vorm van een recensie kunnen zij ook de beoordelende positie innemen in dit veld a.d.h.v. (deels) gelezen literaire werken.	5, 6, 7, 8	
Taalvaardigheden	Lezen	Leerlingen kunnen hun kennis over taalgebruik en taalvorm inzetten om complexe teksten beter te begrijpen en te contextualiseren in een sociocultureel en historisch perspectief. Dat doen zij vooral ook door met elkaar in discussie te gaan over gelezen teksten.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	
	Schrijven	Leerlingen kunnen hun kennis over taalgebruik en taalvorm inzetten om op creatieve wijzen zelf complexe teksten te schrijven, waarmee zij bewust bepaalde effecten kunnen realiseren (bijvoorbeeld informeren, amuseren, overtuigen).	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	
	Spreken en luisteren	Leerlingen kunnen hun kennis over taalgebruik en taalvorm inzetten om complexe gesproken teksten beter te begrijpen, en deze zelf te produceren.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	
Brede vaardigheden	Informatie-Vaardigheid	Leerlingen kunnen complexe informatie van verschillende bronnen onderscheiden van retorische middelen, en in samenhang afwegen.	5	

	Onderzoeks- Vaardigheid	Leerlingen kunnen een eenvoudig onderzoek uitvoeren naar taal, taalgebruik en literatuur in relatie tot de sociale context.	5	
	Oordeelsvorming	Leerlingen kunnen in een constructieve discussie een oordeel vormen over taal, taalgebruik en literatuur in relatie tot de sociale context, en dat oordeel onderbouwen met hun kennis hierover.	1-8	
	Metacognitieve vaardigheid	Leerlingen zijn zich bewust van de middelen die zij zelf kunnen gebruiken in het produceren van taal, en van de middelen die in teksten die ze lezen of horen door de auteurs zijn aangewend. Leerlingen kunnen het niveau van (literaire) taaluitingen van anderen inschatten en daarop inspelen.	1-8	
Complexiteit	Verdieping en verbreding: meer perspectieven, meer inhouden, hogere moeilijkheidsgraad teksten, grotere variëteit aan tekstsoorten; integratie van deelvvaardigheden en domeinen. Het referentiekader taal kan hier als leidraad dienen bij de taalvaardigheden. Ook de taxonomie van Bloom			